

“SLOVENYA”DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

Hakan DEMİR*

ÖZ

Bu çalışmada 1991 yılında Yugoslavya’dan ayrılarak ilk kez bağımsız bir devlet kuran Slovenlerin XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşadıkları uluslaşma süreci ele alınacaktır. Bu dönemde Slovenler önce dil-kültür alanında yaptıkları çalışmalarla uluslaşma sürecine girmişler ve ardından 1848 Devrimleri döneminde Habsburg İmparatorluğu yönetimi altında yaşadıkları farklı idari bölgelerin “Birleşik Slovenya (*Zedinjena Slovenija*)” adı altında birleşmesini talep ederek modern anlamda Sloven milli hareketine ilk kez siyasi bir karakter kazandırmışlardır. “Birleşik Slovenya” programı; XX. yüzyılda Yugoslavya Federasyonu’nun bir parçası olan Slovenlerin bu devlet içinde kendi federe yönetimlerine sahip olma taleplerine de tarihsel bir dayanak oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Slovenya, Yugoslavya, Milliyetçilik, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Austroslavizm

NATIONAL MOVEMENT IN “SLOVENIA” IN THE FIRST HALF OF XIXth CENTURY

ABSTRACT

In this study the nationalization process of Slovenes, who declared their independence from Yugoslavia in 1991 and established an independent state for the first time, in the first half of the XIXth century will be examined. The Slovenes, firstly entered the process of nationalization through the studies in the field of language and culture and then they politically demanded the unification of different Slovene regions under the autonomous administrative unit of the “United Slovenia (*Zedinjena Slovenija*)” within the framework of Habsburg Monarchy during the Revolutions of 1848 in Europe. The “United Slovenia” was the first nationalist political program of Slovenes in the modern era. The “United Slovenia” program also was the basic

* Dr., Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, E-mektup: hakand@sakarya.edu.tr.

reference to Slovenian nationalist demands during the Yugoslavian period in the XXth century.

Keywords: Slovenia, Yugoslavia, Nationalism, Austro-Hungarian Empire, Austroslavism

Giriş

Günümüzde Orta Avrupa'nın güneyinde Avusturya, İtalya, Hırvatistan, Macaristan ve Adriyatik Denizi ile çevrili ve 2 milyon nüfusa sahip olan Slovenya 1991 yılında Sosyalist Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden ayrılarak tarihinde ilk kez bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktı. XIX. yüzyılda Slovenler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Kranjska (Carniola), Štajerska (Styria), Koroška (Carinthia) dükliklerinde ve Gorica, İstria ve Trieste gibi idari bölgelerde yaşadılar. Bu bakımdan aslında "Slovenya" adı altında siyasi bir yapı XX. yüzyıla kadar var olmadı ve "Sloven" kavramı dahi XIX. yüzyıla kadar tam olarak tanımlanmadı. Hatta "Sloven" adı çoğu zaman "Slav" adıyla birlikte aynı anlamda kullanıldı. Bu makalede XIX. yüzyılın ilk yarısındaki Sloven milli hareketinin gelişim süreci ele alınacak ve bu gelişim süreci önemli bir milliyetçilik kuramcısı olan Çek tarihçi Miroslav Hroch'un bu alanda yaptığı çözümleme çerçevesinde irdelenecektir. Çalışmada Slovence, Hırvatça ve Polonya dillerinde yazılmış ikincil kaynaklar kullanılmış ve konuyla ilgili genel bir bilgi ve yorum elde edilmesi amaçlanarak Türkiye'de az bilinen bir konunun açıklanması hedeflenmiştir.

Milliyetçilik kuramcılarını İlkçiler (Primordialistler), Modernistler ve Etno-Sembolcüler olmak üzere 3 gruba ayıran Umut Özkırımlı'ya göre İlkçiler milletleri doğal ve eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görürken; Modernistler milletler ve milliyetçiliğin modern çağa (son birkaç yüzyıla) ait yapılar olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Modernist görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Modernistlerin temel görüşü milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil şeklinde özetlenebilir. Üçüncü grupta yer alan Etno-Sembolcüler ise milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık vermekte ve İlkçi ve Modernist yaklaşımlardan

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

hareketle bir senteze ulaşmaya ve bir tür “orta yol” bulmaya çalışmaktadırlar.¹ Özkırmılı'nın sınıflandırmasında Modernistler grubunun içinde yer alan ve milliyetçiliği toplumsal-kültürel dönüşüm çerçevesinde açıklamaya çalışan Miroslav Hroch'un çözümlenmeleri; bu çalışmada XIX. yüzyılın ilk yarısındaki Sloven milli hareketinin gelişim sürecinin yorumlamasında kullanılacaktır. Çünkü Hroch, Slovenlerin de bir parçası olduğu Orta Avrupa'da ortaya çıkan milli hareketleri etkin bir biçimde açıklamıştır. Bu bakımdan öncelikle Hroch'un temel çözümlenmesi incelenecek ve bu çözümlenme çerçevesinde XIX. yüzyıldaki Sloven milli hareketinin gelişme süreci ele alınacaktır.

Hroch'a göre XIX. yüzyılda Avrupa'ya bakıldığında siyasi bir yapıya, etnik açıdan türdeş olan bir seçkin sınıfa, gelişmiş bir milli kültür ve yazı diline sahip olan İngiltere, Fransa, İspanya (Kastilya), Hollanda, Portekiz, Danimarka, İsveç ve Rusya olmak üzere sekiz “ulus-devlet” bulunmaktaydı. Bunların dışında ise otuzu aşkın “egemen olmayan etnik grup” (non-dominant ethnic group) vardı. Çoğunluğu çok-etnik gruplu imparatorluklarda yaşayan bu grupların kendilerine ait bir yönetici sınıfı ve devamlılığı olan bir kültürel geleneği yoktu. Coğrafi olarak belirli bölgelerde yoğunlaşmalarına karşın “kendilerinden olamayan” (yani farklı bir etnik gruba mensup) seçkinler tarafından yönetiliyorlardı. Bu gruplar genelde Doğu ve Orta Avrupa'ya özdeşleştirilse de, Batı Avrupa'da da aynı kaderi paylaşan gruplar vardı. Bir süre sonra bu grupların bazı üyeleri etnik kökenlerinin bilincine varmış, kendilerini potansiyel bir millet olarak görmeye başlamışlardı. Millet olmalarını engelleyen eksiklikleri gidermek ve grubun geri kalanını bir millet oluşturma konusunda ikna etmek amacı taşıyan bu hareketlenme kimi gruplarda 1800 yılı dolaylarında (Yunanlar, Çekler, Norveç ve İrlandalılar), kimilerindeyse bir kuşak sonra (Finliler, Hırvatlar, Slovenler, Flamanlar ve Galliler) hatta XIX. yüzyılın ikinci yarısında (Letonyalılar, Estonyalılar, Katalan ve Basklar) başlamıştı.²

Miroslav Hroch, oluşumunu tamamlamış bir milletin tüm niteliklerine kavuşma amacı taşıyan örgütlü çabalara “milli hareketler” adını verir. Ona göre bu hareketlere “milliyetçi” demek yanlış anlamalara yol açabilir, çünkü milliyetçilik “milletin” değerlerini diğer tüm değer ve çıkarlardan önemli gören bakış açısıdır. Klasik bir milli hareketin

¹ Umut Özkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999, s. 75, 98, 194.

² Özkırmılı, *a.g.e.*, s. 183-184.

programında farklı hedefler dile getirilir. Söz konusu hedefler algılanan eksikliklere göre üç temel istek içerir. Yerel dile dayalı bir milli kültürün oluşturulması ve bu dilin eğitimde, yönetimde ve ekonomik hayatta kullanılması, eğitilmiş seçkinler ve girişimci sınıflardan oluşan kimi zaman özgür köylü sınıfıyla örgütlü işçileri de içeren eksiksiz bir toplumsal sınıf yaratılması ve sivil hakların ve kendi kendini yönetme hakkının elde edilmesidir. Bu noktada ilk aşamada özerklik yeterli görülmekte ve bağımsızlık talebi sonradan dile getirilmektedir.³

Hroch, bir milli hareketin başlangıcıyla başarılı sona erişisi arasında katılımcılarının niteliği, oynadıkları rol ve etnik grubun milli bilinçlenme düzeyine göre üç yapısal evre belirler. Birinci evrede, ki Hroch buna “A Evresi” adını verir, eylemciler daha çok etnik grubun dilini, kültürel-toplumsal özelliklerini, tarihten gelen farklılıklarını keşfetmek ve bunları yaymakla meşguldürler. Bu evrede çoğunlukla siyasi istekler dile getirilmez; hatta bazıları grubun bir millet oluşturabileceğinden bile emin değildir. İkinci evre olan “B Evresi”nde ise yeni bir eylemci grubu ortaya çıkar ve bir millet yaratma projesine kitlesel destek sağlamaya çalışır. Milli bilinci “uyandırma” amacını güden eylemler gerçekleştiren bu grup, başlangıçta fazla başarı sağlayamaz. Ama ortaya attıkları düşünceler giderek daha fazla destek bulur. Etnik grubu oluşturanların çoğunluğu “milli kimliklerine” sahip çıkmaya başladığındaysa bir kitle hareketi oluşur ve Hroch’un “C Evresi” adını verdiği üçüncü evreye girilir. Ancak bu evreden sonra eksiksiz bir toplumsal yapı oluşturulabilir. Hroch’a göre Orta ve Doğu Avrupa’daki milli hareketlerin anlaşılmasında en önemli etken B ve C Evresine geçişlerle hukuksal eşitliğe dayalı bir anayasal düzene geçiş arasındaki ilişkidir. Bu genel gözlemlere göre Hroch’a göre B evresi Slovenya’da 1840’larda, C evresine geçiş ise ancak 1890’larda mümkün olabilmektedir.⁴

Miroslav Hroch, Ortaçağ’dan itibaren verilen siyasi kavgalardan ve millet kurma çabalarından geriye kalan mirasın Orta ve Doğu Avrupa’daki egemen olmayan etnik grupları da etkilediğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, geçmişte sahip olunan siyasi özerkliğin kalıntılarıydı. Bu kalıntılara (ellerindeki mülklere, kendilerine tanınan ayrıcalıklara) sahip çıkmak isteyen gruplar, çoğu zaman merkeziyetçi yönetimlerle karşı karşıya geliyorlardı. İkinci önemli unsur, etnik grupların bir bölümünün eskiden kurmuş oldukları devletin hatıralarıydı. Bir zamanlar bağımsız yaşadığını bilmek, etnik

³ Özkırımlı, *a.g.e.*, s. 184-185.

⁴ Aynı yerde, s. 185-186.

dayanışmayı ve milli bilinci artırıyordu. Üçüncü önemli unursa geçmişten kalma bir dildi. Bu tür bir dil, kendi edebiyatı olan modern bir dil yaratılmasını kolaylaştırıyordu. Bu durum Slovenler için de geçerliydi. Ancak bu unsurun önemi abartılmamalıydı. Geçmişte bir dile sahip olmak, “tarihi” milletlerle “tarihi olmayan” milletler gibi yapay bir ayrıma yol açmamalıydı. Geçmişten kalan miras ne olursa olsun, modern millet kurma süreci etnik grubun tarihi, dili ve geleneklerine ilişkin bilgi toplayarak başlıyordu. Hroch, milletlerin geçmişte belirli bir noktada “icat” edildiklerini düşünmektedir.⁵

Hroch'un bu genel çözümlemesi çerçevesinde Sloven milli hareketi incelerken öncelikle Sloven tarihi konusunda kısa bir bilgi verilecek ve ardından bu tarihsel mirastan yola çıkan Sloven entelektüellerin modern dönemde Sloven dili ve kimliği konusunda yaptıkları çalışmalar anlatılacaktır. Böylelikle Sloven milli hareketinin “A Evresi” açıklanmış olacaktır. Daha sonra 1848 Devrimleri döneminde Sloven milliyetçilerinin Sloven milleti yaratma projesinden yola çıkarak Sloven milli hareketini kitleleştirme yoluna gitmeleri ve ortaya koydukları “Birleşik Slovenya” programıyla harekete siyasal bir nitelik kazandırmaları süreci ele alınacaktır. Bu aşamada Sloven milli hareketini yönlendirenler Habsburg İmparatorluğu yönetimi altında bulunan Slovenlerin özerk bir idari yapıya sahip olmaları gerektiğini ifade etmişler ancak bağımsızlık düşüncesini dile getirmemişlerdir. Zaten Slovenlerin Habsburg Monarşisi yapısı içerisinde var olan güç dengesi çerçevesinde böyle bir talebi dile getirmeleri sayı ve gelişmişlik düzeyi bakımından yaşadıkları zorluklar nedeniyle de mümkün değildi. Bu nedenle Slovenler bu aşamada sadece özerklik talebiyle yetinmişlerdir. Aslında 1848 Devrimleri döneminde Sloven milli hareketi hem “B Evresi”ne ulaşmış hem de kısmen “C Evresi”ne doğru bir geçiş yaşamıştır. Ancak 1848 Devrimlerinin Viyana Sarayı tarafından bastırılması sonucunda Sloven milli hareketinin “C Evresi”nin gelişimi durmuş ve bu evre ancak Miroslav Hroch'un da belirttiği gibi 1890'larda gelişimini devam ettirme olanağı bulabilmiştir. Bu genel çerçeve kapsamında şimdi XIX. yüzyıl öncesi Sloven tarihi konusunda bazı bilgiler verilecektir.

1. XIX. Yüzyıl Öncesi Kısa Slovenya Tarihi

Slovenya toprakları üzerinde tarihte kurulmuş ilk siyasi oluşum bir Kelt kabile konfederasyonu tarafından kontrol edilen Noricum Krallığı'ydı. Bu krallığın önemli merkezlerinden birisi Avusturya'da bulunan

⁵ Aynı yerde, s. 189-190.

Magdalensberg ve diğeri de Slovenya'daki Celje kentiydi. İ.Ö. 10 yılında Noricum Krallığı herhangi bir savaş yapılmadan Roma İmparatorluğu'na dâhil oldu. Romalıların Slovenya'da kurduğu ilk şehir olan bugünkü başkent Ljubljana; o dönemde *Emona* adını taşımaktaydı. III. yüzyılda kuzeyden gelen Germen kavimleri Roma'yı tehdit etmeye başladığında Romalılar Slovenya toprakları boyunca bir savunma hattı oluşturdular. Kalelerden oluşturulan bu savunma hattının resmi adı ise *Claustra Alpinum Iuliarum*'du. Kavimler göçü sırasında Vizigotlar 379 yılında Ptuj (*Poetovium*) şehrini yağmaladılar. Ardından İtalya'yı yöneten Ostrogotlar Slovenya topraklarını ele geçirdiler ve yarım yüzyıl kadar yönettiler. Macaristan'daki Panonya ovasından gelmiş bir başka Germen kavmi olan Lombardlar ise 568'de Slovenya'dan ayrıldılar. Lombardların ardından Slavlar bugünkü Slovenya topraklarına yerleşmeye başladılar ve eski Noricum Krallığı sınırları içinde bulunan bazı şehirleri ele geçirdiler. Aynı zamanda Avarların müttefiki olan Slavlar 595 yılında Doğu Tirol bölgesindeki Lienz şehri yakınlarında yapılan savaşta Bavyeralıları yendiler. Bavyeralılar ve Slavlar arasındaki çatışmalar neredeyse üç yüzyıl kadar sürdü ve ancak Slavların Alplerin doğusunu işgal etmesinden sonra Alman-Slav sınırı belirlenebildi.⁶ V. yüzyıldan itibaren bir kriz içerisine girmiş olan Roma İmparatorluğu Germen kavimlerin sınır boylarına yaptıkları saldırılarla iyice zayıflamaya başlamıştı. Roma topraklarına yerleşen Germenler kendi kavim tanrılarını bırakarak Hıristiyanlığa geçmeye başladılar. Böylece VI.-VII. yüzyıllarda batıda yeni bir Romalılaştırılmış Germen toplumu ortaya çıktı.⁷

Bu bölgede VII. yüzyılda kurulan ve ilk Slav devleti olarak kabul edilen *Karantaniya Prensiği* bugünkü Avusturya ve Slovenya arasında bölünmüş olan Koroška (Carinthia) bölgesi ile Štajerska-Drau (Styria-Drau) bölgelerini içine almaktaydı. Yazılı kaynaklar Karantaniya'nın Bohemya ve Moravya'da (bugünkü Slovakya ve bir kısım Çekya toprakları) kurulan Samo Krallığı'yla da bağlantıları olduğunu göstermektedir. Karantanyalılar (*Karantanci*) Krn Kalesi'nde kendi yöneticilerini seçerek Dük'ün Taşı (*Knežji Kamen*) adı verilen yerde özel bir seremoni yapıyorlardı. Dük'ün seçiminin ardından gerçekleştirilen seremoni bir köylü tarafından yönetilmekte ve dükün kendisi Karantanyalıların yöneticisi olarak onların haklarını koruyacağına dair yemin ederek sembolik olarak köylü elbisesi giymekteydi. Bu seremoni geç ortaçağ dönemine kadar devam ettirildi. Bu

⁶ Janko Prunk, *A Brief History of Slovenia*, (çev.) Wayne Tuttle, Špela Kok ve Nina Gorenc, Založba Grada, Ljubljana 2008, s. 12-14.

⁷ Mary Fulbrook, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (çev.) Sabri Gürses, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 24.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

“proto-demokratik” ritüel ayrıca Fransız siyaset felsefesi filozofu Jean Bodin ve ABD Başkanı Thomas Jefferson’ın çalışmalarına konu olmuştur. Bu dönemde Karantanija’nın yanı sıra Karavanke Dağları’nın güneyinde yaşayan Slavların *Kranjska* (bugünkü başkent Ljubljana’nın bulunduğu Carniola bölgesi) adında başka bir prenslik kurduklarından da Lombard kroniklerinde bahsedilmektedir.⁸

Avar saldırıları karşısında Bavyeralılardan yardım alan Karantanija daha sonra bir antlaşma sonucunda Bavyeralıların üstünlüğünü kabul ederek onların vassalı durumuna geldi. VIII. yüzyılın ikinci yarısında Hıristiyanlık Bavyera’dan Karantanija’ya doğru yayılmaya başlamış ve Hıristiyanlaştırma girişimlerine karşı bölge halkının direnişi, yine Bavyeralıların yardımıyla, Prens Valtunk tarafından bastırılmıştı. 788 yılında Bavyera devleti Frank Krallığı tarafından ele geçirilince Karantanija da Frankların yönetimi altına girdi. Frank Kralı I. Clovis Roma İmparatorluğu’nun Galya’daki son valisini 486’da yenmiş ve Merovenj hanedanını kurmuştu. Belirli Germen kabilelerini birleştiren Frank Krallığı sonunda Alamanlar, Saksonlar ve Bavyeralıları içine almış oldu. 751’de Merovenj hanedanı tahtan indirildi ve Karolenj hanedanından Pepin kral seçildi. 771’de tahta çıkan Charlemagne 800 yılının Noel’inde Roma İmparatoru olarak resmi törenle taç giydi.⁹ 819 ve 823 yılları arasında Karantanija ve Kranjska’da bulunan Slavlar Hırvatistan’ın Sisak kentinde Ljudevit Posavski’nin Frank İmparatorluğu’na karşı başlattığı ayaklanmaya katıldılar. Ancak Franklar bu ayaklanmayı bastırdılar ve Karantanija’nın otonomisine son verdiler. Frank feodal sistemi bu bölgede yayılmaya başladı ve “*kosezi*” adı verilen Slav aristokrat sınıfı zaman içerisinde ortadan kalkarak Frank aristokrat sınıfına karıştı. Böylece Slavlar kendi yönetici sınıflarını kaybetmiş oldular. Ancak kırsalda serf konumunda yaşayan Slavlar dillerini kaybetmeyerek Bavyeralılar ve Franklara karşı farklılıklarını korudular. Bu şekilde Alman ve Slav dilleri arasında bir sınır oluştu.¹⁰ 962 yılında bu bölgelerin yönetimi Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’na geçti. I. Otto, ölen Lombardiya Kralı II. Lothair’in dul eşi Adelaide Burgundy ile evlenerek İtalya’ya yönelik bir hamle yapınca Papa tarafından Kutsal Roma-Germen İmparatoru olarak vaftiz edilip taç giydi. Bu imparatorluk Alman Monarşisi ve Roma İmparatorluğu’nun getirmiş olduğu tüm sıkıntı ve gerilimlerle birlikte varlığını 1806 yılına kadar sürdürdü. Ortaçağ Alman kralları Roma’daki Papa tarafından imparator olarak ilan

⁸ Prunk, *a.g.e.*, s. 18-19.

⁹ Fulbrook, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰ Carole Rogel, *The Slovenes and Yugoslavism*, East European Quarterly, New York 1977, s. 8-9.

edildikleri için İmparatorluk ve Papalık arasındaki dengeyi sürekli gözetmek durumunda kaldılar.¹¹

Bu bağlamda Roma-Germen İmparatorluğu'na dâhil olan Sloven toprakları üzerindeki imparatorluk otoritesi arttı ve feodalleşme süreci hızlandı. Slovenya ortaçağ boyunca Alman ve Venedik etkisi altında kaldı. Benedikten manastırlarıyla birlikte bir Sisteryen manastırının da Sloven topraklarında kurulması sonucunda bu etki aynı zamanda dini bir nitelik kazandı. Almanların 955 yılında Augsburg'da Macarları yenilgiye uğratmasından sonra hızla gelişen Alman kolonizasyonu Karantanija ve Kranjska'daki Slavların Bohemya ve Moravya'daki (Çekya ve Slovakya) Slavlarla bağlantılarını kopardı. Bu süreçte Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Macar akınlarına karşı sınırlarını korumak için bugünkü Slovenya topraklarında askeri sınır bölgeleri oluşturmuş ve bu şekilde Slavların yaşadığı topraklar idari anlamda parçalanmıştı.¹² Aslında bu askeri sınır bölgeleri daha sonraki yüzyıllarda artan Osmanlı akınlarına karşı Avusturya Habsburglarının Hırvatistan topraklarında kurdukları *Vojna Krajina* askeri sınır bölgesine de benzetilebilir. Hırvatistan'da Osmanlı akınlarına karşı kurulan *Vojna Krajina* bölgesinin adı Hırvat dilindeki “*kraj*” sözcüğünden gelmektedir ve bu sözcük “*uç*” ve/veya “*yer*” anlamında kullanılmaktadır. Bu tip bölgeler yukarıda belirtildiği gibi ilk kez Roma İmparatorluğu tarafından Germen kavimlerinin saldırılarına karşı Slovenya toprakları üzerinde zaten kurulmuştu.

Slovenya'da kurulan askeri bölgeleri yöneten feodal lordlar zaman içerisinde kendi hanedanlıklarını oluşturdular. Böylece Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu siyasi yapısı içerisinde hanedanlıklara dayalı tarihi yönetim bölgeleri ortaya çıktı. XI. yüzyılın ortalarından itibaren sınır bölgelerindeki feodal lordlar giderek bağımsız hareket etmeye ve evlilikler yoluyla diğer hanedanlarla kurdukları akrabalık bağları nedeniyle sınırlarını genişletmeye başladılar. XIII. yüzyılın başlarında Slovenya topraklarında Spanheims hanedanı Koroška (Carinthia) bölgesini; Bamberg hanedanı ise Štajerska (Styria) bölgesini yönetmekteydi. Ancak 1246'da önce Bambergs hanedanı daha sonra 1269'da Spanheims hanedanı sona erdi. Bohemya (Çekya) Kralı II. Ottokar Přemysl bu iki hanedanın yönettiği bölgeleri ele geçirdi. 1278 yılında Rudolf von Habsburg, Ottokar'ın elinden buraların yönetimini geri

¹¹ Fulbrook, *a.g.e.*, s. 30.

¹² Prunk, *a.g.e.*, s. 33-34.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

aldı ve Sloven toprakları Habsburg hanedanının denetimine geçti.¹³ 1254 yılında IV. Konrad'ın ölümüyle birlikte Hohenstaufen hanedanı dönemi sona ermiş ve bu durumdan yararlanan Habsburglar güçlenerek 1438'den başlayıp 1806'ya kadar neredeyse kesintisiz bir süreklilikle aynı zamanda Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu da yönetmişlerdir.¹⁴

XV. yüzyılın başlarında Slovenya'da Habsburglara karşı önemli bir rakip olarak ortaya çıkan Celje Kontluğu II. Herman döneminde en parlak devrini yaşayarak Avrupa hanedanlarıyla sıkı bağlantılar kurmuştu. 1436 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatoru Sigismund Luxembourg; Celje kontlarını imparatorluk prensleri statüsüne yükseltti. Prens II. Ulrich Sırp despotu Jurij Branković'in kızıyla evlenerek Celje Kontluğu'nun etkisini Balkanlara kadar genişletti. Ancak II. Ulrich'in ölümünden sonra güç kaybeden kontluğu Habsburglar ele geçirdiler. Böylece Slovenya toprakları tamamen Habsburgların kontrolüne girmiş oldu. Slovenler 1918 yılına kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Kranjska (Carniola), Štajerska (Styria), Koroška (Carinthia) düklikleri ile Gorica (Gorizia) idari bölgesi, İstria Markiliği ve Trieste gibi farklı siyasi-coğrafi birimler altında yaşadılar.¹⁵ Bu durum 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasına kadar devam etti. Sloven ve Çek toprakları imparatorluk içerisinde yüzyıllar boyunca direkt olarak Avusturya tarafından yönetildi. Buna karşılık Dalmaçya bölgesi dışındaki Hırvat toprakları ile Slovakya Macaristan idaresi altında kaldı. Bu nedenle Sloven tarihi, Avusturya-Alman tarihi ile devamlı bir ilişki içinde oldu.

Osmanlı akınlarının Sloven topraklarına da ulaşmasından sonra buradaki köylüler akınlara karşı koyabilmek için *Tabor* adı verilen tahkimat merkezleri inşa etmeye ve kiliseleri yüksek yerlere yapmaya başladılar. Yerel prenslerin ek vergiler koymasından dolayı köylü ayaklanmalarının ortaya çıkmasına neden oldu ve 1473 ile 1476 yıllarında Koroška (Carinthia) bölgesinde bir köylü topluluğu "*Bund*" adı altında ayaklandı. Sloven dilinde "*Punt*" anlamına gelen bu sözcükten ötürü ayaklanmaya katılanlara "*Puntarji*" adı verildi. Köylü ayaklanmaları XV. yüzyılın sonundan XVI. yüzyılın sonuna kadar yoğun bir biçimde görüldü.¹⁶ XVI. yüzyıldan itibaren ise Rönesans ve Reform hareketleri Sloven topraklarında etkili olmaya başladı. Bu dönemde birçok kişi Alman ve İtalyan üniversitelerinde eğitim gördü. Almanya'daki

¹³ Aynı yerde, s. 28-29.

¹⁴ Fulbrook, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁵ Rogel, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁶ Aynı yerde, s. 36-41.

Reform hareketi içerisinde yer alan Lutherçiler Slovenya’da da ortaya çıktılar. Bu reformculardan en önemlisi *Primož Trubar*’dır. Rijeka, Viyana ve Trieste’de eğitim gören Trubar çoğu zaman “Slovenlerin Luther”i olarak adlandırılrsa da görüşleri Martin Luther’den çok Huldrych Zwingli’ye yakındı. Trubar, çalışmalarında kendi doğum yeri olan Dolenjska bölgesindeki Rašica kentinin yerel lehçesini kullanmış ve Yeni Ahit’i Sloven diline çevirme girişimlerini 1555-1577 yılları arasında sürdürmüştür. Trubar ayrıca temel bir gramer ve Katekizm kitabı çıkarmıştır. Eski Sloven dini metinlerini derlediği çalışmalarında Primož Trubar “*Windisch*” kavramını kullandı. Bu kavramı kullanmasının nedeni Slavların İ.Ö. 1000 yıllarından itibaren günümüzdeki Slovenya topraklarında yaşadıkları ve Kelt kökenli bir kavim olan *Venetlerin* (Veneti) soyundan geldiklerine dair bir varsayımın bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu varsayım bilimsel olarak yeterli derecede kanıtlanmamıştır. Zaten “Sloven” adı XIX. yüzyıla kadar çoğu zaman “Slav” adıyla eşanlamlı olarak kullanılmaktaydı. Trubar’ın *Windisch* adını vermesine rağmen Slovenler *Windischler* olarak değil *Kranjskahilar*, *Štajerskahilar*, *Koroškahilar* gibi yaşadıkları bölgelerin isimlerine göre adlandırıldılar. Hatta XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başında Sloven entelektüeller Slovenlerin konuştuğu dili Slovence olarak değil Slovenlerin çoğunlukta oldukları Habsburgların kontrolündeki Kranjska (Carniola) Düklüğü’ne atfen “*Kranjska Špraha*” olarak isimlendirmişlerdir. Sloven tarih yazımında Primož Trubar “*erken Sloven ulusal uyanışının babası*” olarak kabul edilmektedir. Trubar Sloven lehçesi kullanarak eserler yazmış olsa da bunlar Sloven milliyetçiliğini konu alan değil çoğunlukla dini nitelikli eserlerdi. Reformasyon döneminde Trubar dışında Slovenler arasındaki “erken ulusal uyanışa” katkı yapan bir diğer isim Sloven bilim adamı *Adam Bohorič*’tir. Kendisi Sloven dili grameriyle ilgili eserini Latince yazmıştır. Ayrıca teolog ve yazar *Jurij Dalmatin* tüm İncil’i çevirmiş ve 1584 yılında yayımlamıştır. Protestan hareketin etkisinin arttığı bu dönemde Ljubljana’da bulunan Janž Mandelc’in basımevi de birçok kitap çıkarmıştır. Sloven Protestanlarının kültür alanında yaptıkları çalışmalar günümüzde Sloven ulusunun kültürel doğuşunun başlangıcı olarak kabul edilmektedir.¹⁷

Protestanlara ibadet özgürlüğü tanıdığı Orta Avusturya Arşidükü II. Karl Habsburg’un 1590 yılında ölmesinden sonra yerine geçen, Cizvit Koleji’nde eğitim almış ve koyu bir Katolik olan, oğlu Ferdinand Habsburg döneminde Protestan karşıtı bir kampanya başlatıldı ve Ferdinand 1598’de şehirlerdeki Protestan eğitimi yasakladı. Amcası II. Maximilian’ın 1619

¹⁷ Aynı yerde, s. 45-49.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

yılında ölmesinden sonra Yukarı ve Aşağı Avusturya bölgelerini miras yoluyla eline geçiren Ferdinand Habsburg daha sonra II. Ferdinand adıyla Kutsal Roma-Germen İmparatoru olarak seçildi. Ferdinand kendisini Bohemya (Çekya) Kralı olarak tanımak istemeyen Protestan Bohemya soyluları üzerine askeri bir sefer başlattı ve yeniden “Katolikleştirme” faaliyetlerini sert bir biçimde uyguladı. 1620 yılında İmparator Bohemyalıları Prag yakınlarında yapılan Beyaz Dağ savaşında (*Bitva na Bíle Hoře*) yenilgiye uğrattı. Bohemyalı soyluları ya cezalandırıldı ya da öldürüldü. Bir kısmı da başka Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kaldı. Böylece Bohemya diğer Avusturya bölgeleri gibi tamamen Habsburg tacının bir parçası haline getirildi. Slovenya'daki yeniden Katolikleştirme faaliyetlerine karşı çıkan Protestan soylular göç ettiler. Göç etmeyenlerin malları müsadere edildi. Ljubljana Piskoposu Tomaž Hren Protestan karşıtı hareketleri yürütmekteydi. Hren, Protestan kitapları yaktırdı. Sloven topraklarında yaklaşık 150 yıl süren Katolik restorasyon dönemi kültürel alanda yapılan çalışmalarda bir gerilemenin yaşanmasına neden oldu. Ancak yine de bazı çalışmalar ortaya çıktı. Örneğin aristokrat kökenli Janez Vajkard Valvasor'un 1689 yılında Nürnberg'de bastırıldığı “*Şanlı Kranjska Düklüğü*” adlı kitabı erken dönemde yazılmış “vatansever” temalı önemli bir eser olarak kabul edilmektedir. Valvasor çalışmalarından dolayı İngiliz Kraliyet Bilimler Akademisi'ne kabul edilmiştir. Katolik din adamı Janez Schönleben de Ljubljana şehrinin tarihini anlatan bir kitap çıkarmıştır. 1701 yılında Ljubljana'da 12 avukat, 6 teolog ve 5 tıp adamından oluşan *entelijansiya* İtalyan örneğini izleyerek bugünkü Sloven Bilimler ve Sanatlar Akademisi'nin temelini oluşturan *Academia Operosorum Labacensium*'u kurdu. Bu dönemde ayrıca İtalya, Avusturya ve Bohemya (Çekya) bölgelerinden gelen zengin işadamları Sloven topraklarına yerleşmeye başlamış ve Ruard, Zois ve Schellenburg gibi aileler kültürel ve bilimsel alandaki gelişmelerin öncüleri olmuşlardı. Slovenya'da ayrıca Barok tarzda binalar yapılmış ve Ljubljana ve Maribor kentleri Barok bir görünüm kazanmıştı.¹⁸

2. Modern Dönemde Sloven Milli Hareketinin Gelişim Süreci

Habsburg İmparatorluğu'nda İmparatoriçe Maria Theresa (1740-1780) ve oğlu II. Joseph (1780-1790) döneminde yönetim alanında reformlar

¹⁸ Prunk, *a.g.e.*, s. 54-56.

yapıldı ve idari bürolar ile bölgesel hükümetler oluşturuldu.¹⁹ Sloven toprakları üzerinden Trieste limanına ulaşılabilmesi için yapılan yol çalışmaları Slovenlerin yaşadığı bölgeleri birleştirmiş ve tarımda miras yoluyla mal edinme hakkı getirilmişti. 1770'lerin başında zorunlu 3 yıllık ilköğretim uygulaması başlatıldı. Almanca aracılığıyla eğitimde birlik yaratılmaya çalışılmasına rağmen İmparatoriçe Maria Theresa yerel dillerin de okullarda kullanılmasına izin vererek bu konuda pragmatist bir yaklaşım gösterdi. Slovenya'da 1772 yılında filolog Blaž Kumerdej gözetiminde eğitim faaliyetleri hayata geçirildi. 1782 yılında İmparator II. Joseph serflere kişisel özgürlüklerini veren bir kararname çıkardı ve bu durum Sloven orta sınıfının aşamalı olarak gelişiminde önemli bir rol oynadı. XVIII. yüzyılın ortalarında Habsburg Monarşisi'nde yapılan ilk sayımda Slovenlerin nüfusunun 1 milyondan az olduğu tespit edildi.²⁰

İngiltere'de başlayan sanayi devrimi zamanla Habsburg topraklarına ulaşmış ve 1797 yılında Avusturya'da ilk pamuk atölyesi kurulmuştur. 1816'da ilk buhar makinesi Avusturya'daki Moravya bölgesinde faaliyete geçti. 1841'de Avusturya'da 231 tane buhar makinesi vardı. 1838 yılında Viyana-Wagram demiryolu yapıldı. 1850 yılına gelindiğinde Avusturya 2240 km uzunluğunda bir demiryolu hattına sahip olmuştu. Demiryolu 1846'da Slovenya'daki Celje kentine de ulaştı ve Celje-Ljubljana arasına bir hat döşenmeye başlandı. Avusturya aristokrasisi demiryolu yapımına önemli bir yatırım yaptı. Auersperg ailesi Sloven topraklarında bu alanda yatırım yapan en önemli aristokrat ailelerden birisiydi. 1848'de Avusturya'da toplam 17 tane tasarruf bankası bulunuyordu. 1820 yılında Ljubljana kentindeki *Kranjska Hranilnica* Avusturya'da kurulan ikinci tasarruf bankasıydı. Slovenya'daki en büyük cam fabrikası 400 işçiyle Koroška bölgesinde bulunmaktaydı. 1828'de Ljubljana'da kurulan şeker rafinerisinde 160 işçi, yine Ljubljana yakınlarında faaliyete geçen yağ ve kâğıt fabrikasında ise 200 işçi çalışıyor ve bunların %60'ı da kadınlardan oluşuyordu. Tekstil ve iplik imalathaneleri Ljubljana, Prebold ve Ajdovščina kentlerinde açıldı. 1848 yılında Kranjska'da 88, Koroška'da 237, Štajerska'da 75, Gorica'da 26 ve Tršćanski bölgesinde 65 tane "fabrika ve manifaktür merkezi" bulunmaktaydı. Slovenya'daki üretim çoğunlukla manifaktür düzeyindeydi. Karşılaştırma olması açısından tüm Avusturya'da manifaktür sayısının 4441 olduğunu ve bunların 1636 tanesinin Çek topraklarında, 961 tanesinin de

¹⁹ Hakan Demir, "XIX. Yüzyılda Hırvat İlerizm Hareketi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul 2012, s. 222.

²⁰ Prunk, *a.g.e.*, s. 58-59.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

Aşağı Avusturya bölgesinde bulunduğunu belirtmek gerekir. Büyük makinalı fabrikaların sayısı oldukça azdı. Sloven toprakları Aşağı Avusturya ve Çek bölgelerine göre daha geri kalmış durumdaydı. Şehirli nüfusa göre Sloven Koroška ve Kranjska bölgeleri monarşinin %4'ünü, Štajerska ise %8'ini oluştururken; Aşağı Avusturya %40'ını, Çekya %19'unu ve Moravya da %24'ünü meydana getirmekteydi. 1817'de monarşinin Avusturya bölümünde 13 milyondan az olan nüfus 1850'de 17 milyona kadar yükseldi. Viyana 1800 yılında 231.000 kişilik nüfusa sahipken 1846'da nüfusu 411.000 oldu. Bu süreçte bürokrasi de hızla büyüdü ve Habsburg devletinin önemli bir aparatı haline geldi. Sözelimi 1828'de 12.000 nüfusa sahip olan Ljubljana'da bürokraside çalışan kişi sayısı 1000'di. Bütün bu gelişmelere rağmen İngiltere ve Fransa ile karşılaştırıldığında Avusturya genel olarak geri kalmış bir coğrafyaydı. Üstelik aradaki fark sürekli artmaktaydı.²¹

Diğer taraftan sanayinin gelişmeye başlaması Avusturya Monarşisi açısından bir ikilem de yaratmıştı. Bir yandan güçlü bir devlet için sanayinin gelişmesi gerekli görülüyor ama diğer yandan burjuvazinin güçlenmesi ve işçi sınıfının büyümesi istenmiyordu. Çünkü bu tip gelişmeler Fransız devriminden bu yana Avrupa'daki monarşileri korkutmaktaydı. Bu nedenle sanayinin gelişimi devlet tarafından direkt engellenmese bile bazı noktalarda sınırlandırıldı. Özellikle büyük şehirlerde fabrikaların kurulmasının önüne geçiliyordu. Daha çok manifaktür üretim destekleniyor ve her büyük değişimin bir devrime yol açacağı düşünülüyordu.²² Ancak Habsburg Monarşisi'nde hem eğitim ve hem de cılız da olsa sanayi alanında yaşanan gelişmeler Sloven topraklarını da etkiledi ve bu durum modern dönemde Sloven milli hareketinin ortaya çıkmasında belirleyici oldu. Çünkü Sloven milli hareketinin nüvesini oluşturan entelijansiya bu dönemde yetişti.

XIX. yüzyılda Avrupa'da milli hareketler ortaya çıkmaya başladığında Slovenler açısından zorluk yaratan en önemli konu Slovenlerin yaşadığı toprakların yukarıda da belirtildiği gibi birçok idari bölgeye ayrılmış olması ve bazı bölgelerde Slovenlerin Almanlara göre azınlık durumunda kalmasıydı. 1846 yılında monarşinin Avusturya bölümünde konuşulan dile göre yapılan nüfus sayımında Slovenler Kranjska (*Carniola*) bölgesinin %92'sini (428.000), Štajerska'nın (*Styria*) %36'sını (363.000), Koroška'nın (*Carinthia*) %30'unu (96.000), Gorica'nın (*Gorizia*) %67'isini (128.000),

²¹ Vasilj Melik, Ferdo Gestrin, *Povijest Slovenaca 1813-1914*, (çev.) T. Wittasek ve R. F. Poljanec, Naklada Školske Knjige, Zagreb 1952, s. 9-12.

²² Aynı yerde, s. 13-15.

Trieste'nin %31,5'ini (25.000) ve İstria'nın %14'ünü (32.000) oluşturmaktaydılar. Buna ek olarak 45.000 Sloven monarşinin Macaristan bölümünde ve 27.000 Sloven de 1866'dan sonra İtalya'nın bir parçası olan Venedik'in sınırları içerisinde yaşıyordu. Bu durum Habsburg Monarşisi yıkılincaya kadar değişmedi.²³ Milli hareketlerin ortaya çıktığı bu dönemde Sloven entelektüeller açısından güçlük yaratan önemli bir diğer konu da Slovenlerin "tarihi olmayan milletler" kategorisinde değerlendirilmeleriydi. Çünkü Habsburg idaresi altındaki uluslar arasında ortaya çıkan milli hareketler genellikle ortaçağda kuruldukları kabul edilen devletlerini referans göstererek, onları yeniden canlandırmak amacıyla, siyasi taleplerine "meşru" bir gerekçe oluşturmuşlardır. Örneğin Hırvatlar X. yüzyılda kurulan Hırvat devleti, Çekler de IX. yüzyılda Přemysl hanedanı tarafından kurulan Çek devleti üzerinden tarihsel süreklilik iddiasında bulunarak kendi milliyetçi taleplerine siyasi bir nitelik kazandırmışlardı. Bu bakımdan geçmişte bir devlete sahip olmadıkları düşünülen Slovenler "tarihi olmayan millet" olarak tanımlandılar. Ancak bu noktada Sloven entelektüeller VII. yüzyılda kurulan *Karantanija Prensligi*ni ilk "Sloven" devleti olarak kabul ederek Sloven milli hareketine tarihsel bir meşruiyet kazandırmaya çalıştılar. Batı Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle birlikte Sloven entelektüeller arasında dil, tarih ve kültür çalışmalarına karşı bir ilgi başladı. Böylece Miroslav Hroch'un sınıflandırmasına göre Sloven milli hareketi "A Evresi"ne de geçmiş oldu. Hem tarih hem dil ve kültür alanında entelektüeller tarafından başlatılan çalışmalar geçmişteki tarihsel mirasın sahiplenilmesiyle birlikte canlandı. Bu çalışmaları yapan entelektüellerden birisi aynı zamanda bir keşiş olan Marko Pohlin'di. Pohlin'in 1768 yılında basılan "*Kranjska Gramatika*" adlı eseri Sloven edebiyat dilinin gelişimine katkıda bulunmuştu. Viyana yönetimi tarafından sürdürülen Almanlaştırma sürecinin karşısında savunmasız kalan ve yaşadıkları bölgelerde azınlık durumunda kalan Sloven entelektüeller ve kentli gruplar açısından Pohlin'in çalışması önemli bir referans kaynağı haline geldi. Sloven edebiyat dilinin geliştirilmesi süreci; Marko Pohlin'den sonra Ljubljana'daki *Zois çevresi* tarafından sürdürüldü. Bu çevre; annesi Sloven babası İtalyan kökenli bir aristokrat olan Baron Žiga Zois tarafından maddi olarak desteklenmekteydi. Zois çevresinin hedefi Sloven dilini kendi yetersizliğinden kurtarıp onu entelektüellerin kullanabileceği bir düzeye taşımak ve Almancanın seviyesine ulaştırmaktı. Bu nedenle tarih yazımında ve edebiyat alanında Slovincenin kullanımı desteklendi. Žiga Zois'in çevresinde din adamlarından çok şair Valentin

²³ Fran Zwitter, *The Slovenes and the Habsburg Monarchy*, University of Ljubljana, Ljubljana 1966, s. 1-2.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

Vodnik, tarihçi ve hukukçu Anton Tomaž Linhart ve doktor ve botanikçi olan Fransız kökenli Baltazar Hacquet gibi kişiler bulunmaktaydı.²⁴

Bu çevre içinde en önemli eserlerden birisini tarih alanında Anton Tomaž Linhart (1756-1795) verdi. Linhart, Sloven tarihi ile ilgili çalışmasında Habsburg İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde yaşasalar da Slovenleri tek bir ulus olarak tanımladı ve böylece “*Slovenya*” kavramını geliştirmiş oldu. 1786 yılında *Laibacher Zeitung* adlı gazetede kendi eserini tanıtmak için yazdığı makalesinde Linhart; *Kranjskalılar kimdir?* sorusuna Avusturya'nın güney kısmında Drava Nehri ile Adriyatik Denizi arasında yaşayan ve konuştukları dile ve kökenlerine göre Slavların bir kolu olan insanlar şeklinde yanıt vermektedir. Linhart daha önce Primož Trubar'ın yaptığı gibi *Windisch-Winden* kavramını kullanmadı ve bunun yerine *Kranjci* (Carniolans) ve *Karantanci* adlarını kullandı. Linhart, Karantanci adını Slovenlerin ilk devleti olarak kabul ettiği Karantanija Prenslığı'nden türetmiş ve böylece Slovenlerin Karantanija ile bağlantısını kurarak onların “*tarihsiz bir millet*” olmadıklarını ispatlamaya çalışmıştır.²⁵ Aslında hem Karantanija hem de Kranjska erken ortaçağ döneminde daha çok Bavyera'nın kontrolünde olan feodal siyasi birimlerdi. Ancak Linhart'ın bu formülasyonundan itibaren “*Karantanija Prenslığı*”, Sloven ulusal bilincinde bir mit haline dönüştürüldü ve Sırp milli düşüncesinde 1389 Kosova Savaşı'nın oynadığı role benzer bir biçimde Slovenler açısından geçmişte kaybedilmiş bir devleti simgelemeye başladı. Karantanija başında “Sloven” bir prensin bulunduğu ilk “Sloven devleti” olarak kurgulandı ve bu durum modern Sloven milli hareketi programının önemli bir unsurunu oluşturdu.

Anton Linhart'ın Sloven edebiyatının gelişimine olan katkısı da oldukça önemlidir. Slovence iki oyun yazarı Linhart'ın oyunlarından birisi “*Županova Micka*” 1789'da ve bir diğeri “*Matiček se ženi*” ya da “*Ta veselidan*” ise 1790'da basılmıştır. Bu oyunların oynanması anti-feodal içerikleri nedeniyle 1848 Devrimleri dönemine kadar yasaklanmıştır. Linhart'ın dışında Sloven edebiyatının gelişmesine en büyük katkılardan birisini şair Valentin Vodnik yapmıştır. Vodnik, 1797'de *Lublanske Novice*'yi (Ljubljana Haberleri) kurmuş ve editörlüğünü üstlenmiştir. Bu

²⁴ Rogel, *a.g.e.*, s. 11-13.

²⁵ Bernard Piotrowski, “Ruch Narodowy Słoweńców (OK. 1770-1848) Mechanizmy Kształtowania Się Tożsamości Etnicznej”, *Balkanica Posnaniensia VI Uniwersytet Adama Mickiewicza*, Poznań 1993, s. 49-50.

gazete 1797-1800 yılları arasında haftada bir kez yayınlandı. Ancak abone sayısının yetersiz olması nedeniyle gazetenin basımı durdu.²⁶

Bu sırada Avrupa’da başlayan Napolyon Savaşları sonucunda Fransız ordusu 1797 yılında Sloven topraklarına girdi. Napolyon, “Kranjskalılar” adını verdiği Slovenlerden Viyana ve Londra hükümetleriyle olan mücadelesinde tarafsız bir tutum almalarını istedi. Tarafsızlıkları karşılığında da geleneklerine ve arazilerine dokunulmayacağını söyledi. Fransızlar 1805 yılında Avusturya ve Rusya’yı Slavkovo yakınlarında yenilgiye uğrattıktan sonra neredeyse tüm Sloven topraklarını işgal ettiler. 1805’de Bratislava’da (*Pressburg*) imzalanan barış anlaşmasının ardından İstria bölgesi de dâhil olmak üzere tüm Venedik’i eline geçirmiş olan Napolyon, 1809’da Wagram’da Avusturya karşısındaki üçüncü zaferini kazandı ve Sloven ve Hırvat topraklarını birleştirerek oluşturduğu “İlirya Bölgeleri”yle Avusturya’nın Adriyatik Denizi ile bağlantısını kopardı.²⁷ Antik çağdaki İlir kavminden dolayı bu bölgelere *İlirya* adı verilmişti. Sloven topraklarından olan Batı Koroška, Kranjska, Gorica, Trieste ve İstria bölgesi ile Sava nehrinin güneyinden itibaren tüm Hırvat toprakları ve Dalmaçya bölgesi İlirya Bölgeleri adı altında oluşturulan bu idari birime bağlandı. Bu idari birimin başkenti Ljubljana’ydı. Böylece Sloven toprakların üçte ikisinden fazlası 4 yıllık bir süre için Fransız yönetimi altına girmiş oldu. Fransızlar kendi anayasalarını İlirya bölgesinde uygulamadılar. Ancak feodal yönetim yerine Fransız yönetimi hiyerarşisinde altta yer alan idare sistemini ve Napolyon Kanunlarını (*Code Napoléon*) uyguladılar.²⁸ Bu şekilde feodal sistem büyük bir darbe aldı ancak Fransızlar bu sistemi tamamen ortadan kaldıramadılar. Sloven köylüler ödenen yüksek tazminatlar nedeniyle Fransız yönetiminden memnun değillerdi. Sloven bölgeleri ayrıca Fransız yönetiminin karasal blokajından dolayı sıkıntı yaşadı. Çünkü Avusturya sınırının kapanması demir üretimini düşürmüştü ve Trieste üzerinden Rijeka liman kenti ile yapılan ticaret %90 oranında azalmıştı.²⁹

1809-1813 yılları arasında Fransa adına *Mareşal Auguste de Marmont* İlirya Bölgeleri’nin valiliğini yaptı. Onun yönetiminde eğitim sistemi modernleştirilirken adli yapı da merkezi bir yapı kazandı. Marmont’un talimatıyla hem kadınlara hem de erkeklere kendi ulusal

²⁶ Aynı yerde, s. 50-52.

²⁷ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata 1526-1918*, Slobodna Dalmacija Marjan Tisak, Split 2004, s. 406-408.

²⁸ Prunk, *a.g.e.*, s. 64.

²⁹ Aynı yerde, s. 65-66.

dillerinde eğitim görmeleri olanağı tanındı. Fransızlar eğitimde Almanca yerine yerel dillerin kullanılmasını tercih ediyorlardı. Ancak bu yerel ya da ulusal diller terminolojik olarak hala yetersiz bir düzeydeydi ve çoğunlukla da köylü lehçelerine dayanmaktaydı. Fransızların yaptığı reformlar halkın tepkisini çekmişti. Özellikle vergi ve askere alma işlemleri halk arasında huzursuzluk yaratıyordu. Ancak yine de Güney Slavların (Sloven ve Hırvatlar) İliya Bölgeleri adı altında siyasi bir birim etrafında toplanmış olmaları önemliydi. Çünkü Fransız idaresi dönemi bölgede hem milli duyguların ortaya çıkmasına hem de tarihi antik İliya adının canlandırılmasına neden oldu. Fransızların yerel dillerde eğitimi desteklemesi de dil temelli milliyetçilik çalışmalarının hızlanması için uygun bir zemin yarattı. Fransızların denetimindeki İliya Bölgeleri yönetimine atfen Sloven şair Valentin Vodnik, Napolyon'un onuruna, "*Ilirija Oživljena*" (*Dirilen İliya*) adında uzun bir şiir yazdı. Vodnik ayrıca Sloven ilkokullarında okutulan ders kitaplarını hazırladı.³⁰ 1813 Ekiminde Napolyon'un Leipzig'de yenilgiye uğratılmasından sonra Fransızlar İliya Bölgeleri'ni terkettiler ve Avusturya bu bölgelerin yönetimini tekrar ele geçirdi. İmparator II. Franz, Fransız Devrimi'nden nefret ediyordu ve amcası II. Joseph (1780-1790) ve babası II. Leopold'tan (1790-1792) farklı olarak reformları desteklemedi. Bu nedenle Viyana yönetimi Fransızların yaptığı reformları ortadan kaldırdı ve eski sistemi restore etti. Gerçi Habsburglar İliya ismini kâğıt üstünde kullanmaya devam ettiler ve 1816-1849 yılları arasında bu bölgeler İliya Krallığı adı altında yönetildi.³¹

1848 Devrimleri döneminden önce Slovenler arasında dil ve kültür alanında yapılan çalışmaların sayısı artarak devam etti. Štajerskalı (Styria) muhafazakâr bir rahip olan Anton Marin Slomšek bu çalışmalara katkı yapan isimlerden birisiydi. Slomšek, köylü bir aileden geliyordu. Köylüleri hem Katoliklik üzerinden anlamaya çalışıyor hem de onları Slovenceye bağlanmaya çağırıyordu. Slomšek, Slovence ve Almancanın eşit olduğunu düşünüyordu. Ayrıca Sloven çocuklar için birçok kitap yazmıştı. Onun çalışmaları Sloven ulusal kimliğinin Štajerska bölgesindeki gelişimine büyük bir katkı yaptı. Öte yandan Tarım Topluluğu'nun sekreteri Janez Bleiweis de Kranjska bölgesinde *Kmetijske in rokodelske novice* adlı gazeteyi çıkarmaya başlamış ve zamanla Slovenler arasında önemli bir figür haline gelmişti.³² Bu

³⁰ Marko Zajc, *Gdje Slovensko Prestaje, A Hrvatsko Počinje*, (çev.) Anita Peti-Stantić, Sanja Slukan ve Miroslav Gradečak, Srednja Europa, Zagreb 2008, s. 30-31.

³¹ Šišić, *a.g.e.*, s. 408-409.

³² Prunk, *a.g.e.*, s. 66-67.

şekilde birçok entelektüel kültürel alanda yaptıkları çalışmalarla Sloven milli hareketinin gelişimine katkıda bulundu.

Bu dönemde Habsburg Monarşisi'ndeki diğer Slavlar arasında da milli hareketler geliyor ve bu konuda birçok çalışmalar yapıyordu. Bu noktada Slav entelektüelleri en fazla etkileyen kişi Alman yazar Johann Gottfried Herder'di. Herder'in "*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*" adlı eserinin bir bölümünde Slavlar hakkında övgü dolu cümleler kurarak onları barışsever, çalışkan ve alçakgönüllü gibi ifadelerle övmesi ve geleceklerinin parlak olacağını söylemesi Slav entelektüelleri etkilemiş ve dili millet olmanın önemli bir kriteri olarak kabul etmesi de Slavistik çalışmaların gelişimine büyük bir katkıda bulunmuştur. Herder'in etkisiyle birlikte XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılın ilk yarısında Slav dilleri ve tarihi üzerine çalışmalar yapıldı. Slavistik alanda çalışmalar yapan entelektüellerin uğraş alanlarından birisi de Güney Slav/Yugoslav dillerinin tanımlanması üzerineydi. 1848'den önce Slovenler arasında bu konuda önemli katkılar yapmış isimlerden birisi Jernej Kopitar'dır. Kopitar daha 1808 yılında Sloven dili grameri hakkında kapsamlı bir çalışma ortaya koymuş ve düşüncelerini oluştururken diğer Slavistiklerin çalışmalarından yararlanmıştı. Kopitar'ın amacı Slovence ve diğer Güney Slav dilleri (özellikle Hırvatça) arasında bir ayırım yaratarak Sloven dilinin özgünlüğünü ortaya koyabilmektir. Slavistik çalışmaların önemli bir ismi olan Çek tarihçi ve filolog Josef Dobrovský 1806 yılında yayınlanan *Slavin* adlı derleme çalışmasında; Sloven dilinin Hırvat dilinin bir varyantı olduğunu ve Sloven ve Hırvatların birlikte kullandığı kaykavca lehçesini de Hırvat dilinin temeli olarak kabul ettiğini belirtmiş ve bu şekilde kaykavca lehçesiyle konuşan Slovenleri Hırvat olarak tanımlamıştır. Öte yandan stokavca lehçesiyle konuşan Hıvatları da stokavcanın bir Sırp lehçesi olduğu varsayımından hareketle Sırp olarak adlandırmıştır. Bu noktada Hırvatçanın stokavca, kaykavca ve cakavca lehçelerine sahip olduğunu ve bunlardan stokavca lehçesini Sırp'ların kaykavca lehçesini de Slovenlerin kullandığını belirtmek gerekir. Dobrovský'nin Slovincenin aslında Hırvatçanın bir varyantı olduğu yönündeki tezleri Jernej Kopitar tarafından tartışmaya açılmıştır. Bu noktada Kopitar için mantıksız olan nokta sayıları 700.000 olan Slovenlerin Dobrovský tarafından sayıları 600.000 civarında olan kaykavca konuşan Hıvatlara dâhil edilmesiydi. Kopitar'a göre Slovincenin yazım kuralları da zaten oldukça erken bir dönemde (1584 yılında) belirlenmişti. Kopitar, Güney Slav (Yugoslav) dilleri ile ilgili olarak ikili bir gruplandırma yaptı. Ona göre *Güney lehçesi* adını verdiği birinci gruba İstrialılar, Dalmaçyalılar, Boşnaklar, Sırp'lar ve sınırdaki Hıvatlar dâhilken; ikinci grup olan *Panonya grubuna* da

Slovenler ve kaykavca lehçesiyle konuşan Hırvatlar (merkezi Hırvatistan'da) girmektedir. Hırvatistan'ın Dalmaçya bölgesinde ağırlıkla cakavca; Slavonya bölgesinde ise stokavca lehçesi kullanılmaktaydı. Kopitar, Hırvatların Sırpçadan çok fazla kelime alarak Sloven kaykavca lehçesinden uzaklaştıklarını düşünmekteydi. Böylece Kopitar Hırvatçanın ayrı bir dil olduğu yolundaki görüşleri kabul etmeyerek kaykavca konuşan Hırvatların aslında Sloven olduğunu savunmaktaydı. Ona göre Güney lehçesi adını verdiği birinci grup Sırpça adı altında toplanabilirdi. 1811 yılında Sloven şair Valentin Vodnik İlirya Bölgelerinde konuşulan dili Slovence ve Sırpça olarak ikiye ayırmış ve ayrı bir Hırvat dilinden bahsetmemiştir. Diğer taraftan Sırp dil bilimci Vuk Karadžić de stokavca konuşan Hırvatları ve Boşnakları Sırp olarak kabul ettiğini bildiren tezini ortaya atmış ve bu şekilde Sloven Kopitar kaykavca lehçesiyle konuşan Hırvatları Sloven; Sırp Karadžić de stokavca lehçesiyle konuşan Hırvatları Sırp olarak kabul etmiş ve her ikisi birden Hırvat adını ortadan kaldırmışlardı.³³

Kopitar'ın Hırvatça adı altında bir dilin varlığını kabul etmemesi ve Güney Slavların konuştuğu dili Slovence, Sırpça ve Bulgarca olarak sınıflandırması 1836 yılında Hırvatistan'da ortaya çıkan Hırvat İlizm hareketinin programıyla uyumsuzdu. Çünkü Hırvat dil bilimci ve politikacı Ljudevit Gaj, Güney Slavların İlir adı altında birleştirilmesi ve kaykavca, stokavca ve cakavca lehçelerinin ayrı ayrı kullanılması yerine tüm İlirlerin/Güney Slavların ortak bir lehçede yani stokavcada birleşmesini önermişti. Aslında Gaj'ın hedefi öncelikle üç lehçeye bölünmüş olan Hırvat diline stokavca lehçesi üzerinden bir dil birliği getirmek ve böylece hem Hırvat ulusal entegrasyonunu hem de İlir/Güney Slav birliğini sağlamaktı.³⁴ Ljudevit Gaj, Hırvat dil birliğinin sağlanabilmesi için kaykavca lehçesiyle konuşan Hırvatların bu lehçeyi bırakarak stokavca lehçesini kullanmalarını istiyor ve aynı zamanda stokavca lehçesini de tüm İlirlerin/Güney Slavların ortak lehçesi olarak kabul ediyordu. Gaj, bu şekilde hem kaykavca konuşan Hırvatların Jernej Kopitar tarafından Sloven olarak sayılmasını engelliyor hem de stokavca konuşan Hırvatların Vuk Karadžić tarafından Sırp adı altında etiketlenmesinin önüne geçmeye çalışıyordu. Kopitar'ın kaykavca konuşan Hırvatları Sloven olarak kabul etmesi Kopitar ve Gaj arasında kaykavca konuşanların Sloven mi Hırvat mı oldukları konusunda bir polemik ortaya çıkmasına neden oldu. Aslında aynı polemik stokavca konuşan Hırvatları Sırp olarak kabul eden Karadžić ve Gaj arasında da bulunmaktaydı. Çünkü Gaj

³³ Zajc, *a.g.e.*, s. 33-36.

³⁴ Demir, *a.g.m.*, s. 224-225.

stokavcayı Hırvatların ana lehçesi haline getirmiş ve aynı zamanda da stokavca konuşanları İilir/Güney Slav (Yugoslav) olarak kabul etmiştir. Zaten kaykavca konuşan Hırvatlar Kopitar tarafından Sloven; stokavca konuşan Hırvatlar da Karadžić tarafından Sırp olarak kabul edilince sadece Dalmaçya bölgesinde cakavca konuşanlar Hırvat olarak kalmışlardı. Dolayısıyla Sloven, Hırvat ve Sırp dil bilimcileri arasında stokavca ve kaykavca konuşanların aslında kim olarak kabul edileceği konusunda bir polemik yaşandı. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Hırvat milliyetçi düşüncesinde dil unsuru dışında Hırvatistan'ın tarihi devlet geleneğine yapan önemli bir argüman daha vardı. Bu da ortaçağ Hırvat devletinin hiçbir zaman yitirilmediği ve Hırvatların önce 1102'de Macarlarla ve daha sonra 1527'de Habsburglarla sözleşme yaparak kendi devlet geleneklerini korudukları düşüncesine dayanan bir argümandı.³⁵

Sloven dil bilimci Jernej Kopitar Zagreb'in de bulunduğu merkezi Hırvatistan bölgesinde yaşayan Hırvatların Hırvat adını sadece son 200 seneden beri kullandıklarını ve bu adı etnografik olarak değil coğrafi nedenlerden dolayı aldıklarını da ileri sürmekteydi. Kopitar, merkezi Hırvatistan'da yaşayanları “*unteren Winden*” olarak kabul ederken Kranjska, Štajerska ve Koroška'da bulunanları ise “*oberen Winden*” olarak kabul etmektedir. Ona göre bu yukarı ve aşağı Slovenler (*Windenler*) aynı dili konuşmaktadırlar. Kopitar, gerçek Hırvatların yukarı Dalmaçya ile sınır bölgelerinde yaşadıklarını; Kupa ve Zagreb'in yukarısında bulunanların ise Hırvatlarla hiçbir ilgisi olmadığını ve bunların genetik olarak *Veneti* yani Sloven olduklarını iddia etmekteydi. *Veneti (Winden)* kavramını kullanmasının nedeni de Slavların bugünkü Slovenya topraklarında daha İ.Ö. 1000 yılları civarında yaşadıkları ve Kelt kökenli bir kavim olan *Venetlerin (Winden)* soyundan geldiklerine dair bir varsayımı kabul etmesinden kaynaklanmaktaydı. Ancak bu varsayım bilimsel olarak yeterli derecede kanıtlanmamıştır. Kopitar'a göre Hırvatistan'daki Slavonyalılar da aslında Slavonya bölgesine Osmanlı fetihleri döneminde yerleşmiş olan Sırp kolonistlerdi.³⁶

Bu noktada Jernej Kopitar'ın “*Karantanizm*” düşüncesinden de bahsetmek gerekir. Geçmişteki Karantanija Prenslüğü'ni Sloven tarihinin merkezine koyan ilk kişi yukarıda da bahsedildiği gibi Anton Tomaž Linhart'dı. Çünkü Linhart bu prensliği Sloven devleti olarak kabul etmişti. Karantanizm düşüncesi yardımıyla tarihi hak kavramına ulaşıldı ve

³⁵ Aynı yerde, s. 225-226.

³⁶ Zajc, *a.g.e.*, s. 33-35.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

Slovenlerin kendi devletlerine sahip olma yönündeki talepleri için “meşru” bir argüman oluşturuldu. Bütün Slovenlerin tek bir ulus adı altında toplanmasının kökeni Kopitar’ın programında da Karantanizm düşüncesine dayanmaktadır. Kopitar, ayrıca Güney Slav/Yugoslav birliğinin ancak Avusturya devleti çatısı altında gerçekleşebileceğini düşünmekteydi. Ona göre Avusturya, Güney Slavları Napolyonizm ve İslamizmden koruyacak bir devletti. Kopitar yaptığı çalışmalar sonucunda eski kilise Slavcasının Panonya kaynaklı olduğu sonucuna varmış ve bu düşüncesini geliştirerek Slav Panonya’nın aslında Avusturya’nın özünü oluşturduğunu ve bu nedenle Avusturya’nın temelde Slav bir devlet olduğunu ileri sürmüştür. Kopitar, Avusturya’nın öncelikle kendi sınırları içerisindeki Slavlara önderlik etmesi gerektiğini söyledi. Ona göre bir *Austroslav* birliği oluşturulmalı ve bu birlik Katoliklikle güçlendirilmeliydi. Kopitar’ın kendisi Rus karşıtıydı ve Rusların eski kilise Slavcasını bozduklarını düşünüyordu. Kopitar *Austroslav Katolikliği*’nin Ortodoks temelli Rus Panslavizmi ve Alman Protestantizmine karşı mücadelede önemli bir dayanak noktası olabileceğini ileri sürüyordu. Kısacası Kopitar küçük Slav milletlerinin Katolik Habsburgların liderliğinde birleşmesi gerektiğini savunuyordu.³⁷

Kopitar, görüşlerini temelde Karantanya-Panonya teorisine dayandırmıştı. Onun teorisine göre Güney Slavlar arasındaki en eski yerleşimciler Karantanyalı Slavlardı. Bu nedenle Karantanya-Sloven dili eski kilise Slavcasına en yakın dildi ve bu açıdan Slovence de köklü bir geçmişe sahipti. Karantanyalıları Slovenlerle aynılaştıran Kopitar bir zamanların (“Sloven”) Prens Kocelj’in Panonyasını da Slovenya ile özdeşleştirmektedir. Kopitar’a göre eski kilise Slavcası Kiril ve Metod kardeşler tarafından bir edebiyat dili haline getirilmiş ve Sloven dili eski kilise Slavcasının bir mirasçısı durumuna gelmişti. Kopitar bu düşüncesiyle Slovenya’nın aslında tüm Güney Slavların/Yugoslavların kültürel merkezi olabileceğini ortaya koymaya çalıştı. Zaten ona göre bir Slav devleti olarak Avusturya’nın merkezinde Slovenlerin önemli bir rol oynaması gerekiyordu. Kopitar bir muhafazakârdı ve Habsburg Monarşisi’nin meşru kurumlarının korunması gerektiğini düşünüyordu. Onun nihai hedefi tüm Habsburg Yugoslavlarının Orta Avrupa kültür çevresi etrafında birleştirmektir.³⁸

Kopitar’ın görüşlerine katılmayan ve onunla sıklıkla çatışmaya giren bir başka isim Romantik dönemin en önemli Sloven şairi olarak kabul edilen

³⁷ Aynı yerde, s. 35-36.

³⁸ Aynı yerde, s. 63-65.

France Prešeren (1800-1848) idi. Prešeren ve çalışma arkadaşı Matija Čop kendilerini Sloven edebiyat dilinin yaratılmasına adanmışlardı. Onların hedefi çoğunlukla köylülerin konuştuğu Slovenceyi XIX. yüzyılda Almanca ile yarışabilecek bir dil haline dönüştürmek ve Almancanın etkisinde kalan şehrli Sloven nüfusunu Slovenceyi kullanmaya teşvik etmekte. Diğer bir deyişle Prešeren ve Čop, yeni yeni ortaya çıkmakta olan Sloven orta sınıfını Almancaya olan bağımlılığından kurtarmak istiyorlardı. Prešeren, bazı din adamlarıyla da anlaşmazlık içerisindeydi. Çünkü Sloven din adamları din dışı konuları içeren yayınların basılmasına karşı çıkıyor ve Prešeren'in ahlaksız olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu nedenle muhafazakârlar olarak hem Kopitar hem de din adamları Avusturya'nın dini ve idari kurumlarının tehdit altında olduklarını düşündükleri için Prešeren ve Čop'a karşı çıktılar. Böylece Slovenya'da birisi muhafazakâr diğeri yenilikçi olan iki grup ortaya çıktı ve bu iki grup 1830'lar boyunca birbirlerine karşıt oldu. 1830'ların ortasında Prešeren ve çalışma arkadaşları Sloven dilinin birliğini sağlamada başarılı oldular ve her bölgede farklı lehçelerin kullanılmasını engellediler. Hatta Slovincenin Hırvatçayla karışımından oluşacak yeni bir dilin yaratılmasını hedefleyen çalışmalara karşı önemli bir mücadele de verdiler. Zaten Prešeren'in kendisi Güney Slav (Hırvat, Sloven, Sırp) birliğini dil temelinde sağlamayı hedefleyen Hırvat İlizm hareketine karşıydı. Prešeren'in Sloven Kranjska bölgesinde kullanılan lehçeyi temel alarak oluşturduğu "*Kranjska Čbelica*" adındaki *Almanah* bugünkü Sloven edebiyat dilinin temelini oluşturdu. Şunu vurgulamak gerekir ki; Kranjska (Carniola) bölgesi Slovenlerin çoğunlukta olduğu (%92'si) bir bölgedir. Bu nedenle bu bölgede kullanılan lehçenin Sloven edebiyat dili olarak seçilmesi anlamlıdır. Prešeren yaratıcılığı sayesinde Slovenceyi sanat ve bilim alanında kullanılabilir bir düzeye çıkardı ve Sloven orta sınıfının Sloven dili çevresinde entegre olabilmesi için gerekli koşulları yaratmış oldu. Prešeren ve çevresi Sloven milli hareketi konusunda politik bir bilinç de sahipti. Onun "*Zdravljica*" adlı şiiri günümüzde Slovenya devletinin milli marşı olarak kullanılmaktadır.³⁹

Slovenya'da konuşulan farklı lehçelerin Kranjska bölgesi lehçesi temelinde birleştirilmesi konusunda diğeri Sloven bölgelerinden gelen bir tepki oluştu ve bu nedenle örneğin Štajerska bölgesi lehçesini konuşanların neden Kranjska lehçesini kabul etmeleri gerektiği konusunda bir soru işareti ortaya çıktı. Ayrıca Sloven dili için bir takım kurallar oluşturmak yerine Hırvatistan'da zaten bu kuralların oluşturulduğu Hırvat İlizm hareketinin kabul edilmesi yönünde Štajerska bölgesindeki bazı gençler arasında genel

³⁹ Prunk, *a.g.e.*, s. 68-70.

bir kabul de vardı. Bunlar Avusturya'nın Graz kentinde sürdürdükleri eğitim hayatları boyunca diğer Slavlarla ve Herder'in fikirleriyle etkileşim halinde oldular. Bu gençlerin en önemlilerinden birisi Stanko Vraz (gerçek adı Jakob Fras) idi. Stanko Vraz, Ljubljana'ya geldiğinde Prešeren ve Čop'a Kranjska lehçesi ile kendi bölgesi olan Štajerska lehçesi arasındaki yazım farklılıklarını açıkladı. Daha sonra Zagreb'e giden Vraz burada Ljudevit Gaj ile görüştü. Sloven ve Hırvatlar arasındaki birliğin dil alanında yapılacak ortak çalışmalarla sağlanabileceğini düşünüyordu. Ona göre Hırvatlar kaykavca lehçesini bırakıp stokavcaya geçtiklerine göre Štajerskalılar, Kranjskalılar ve Koruškaliolar da aynısını yapabilirlerdi. Vraz, İilir dilinin oluşum halinde olduğunu ve stokavca lehçesinin diğer Güney Slav lehçeleri üzerinde baskın olacağını düşünüyordu. Vraz ayrıca Slovenlerin bir tarihi olmadığını ve sayılarının az olduğunu söylüyordu. 1837 yılındaki Ljubljana ziyaretinde France Prešeren ile yeniden görüşen Stanko Vraz onu İilirizm çevresine katılmayı ikna edeceğini düşündü. Ancak ikisi arasında Sloven dili konusundaki düşünceleri birbirinden farklıydı. Prešeren; Kranjska lehçesi temelinde Sloven edebiyat dilinin oluşturulması gerektiği yönünde bir programa sahipti ve Hırvat İilirist Ljudevit Gaj'ın Sloven dilini ortadan kaldırmak istediğini düşünüyordu. Vraz ise kendi kullandığı Štajerska lehçesinin görmezden gelinmesini istemiyordu. Ancak Sloven edebiyat dilinin oluşturulması France Prešeren'in yön verdiği gibi Ljubljana kentinin de içinde bulunduğu Kranjska bölgesi lehçesi üzerinden gelişti. Çünkü Slovenler Kranjska bölgesinin %92'sini oluşturuyorlardı. Buna karşılık Štajerska bölgesindeki Slovenlerin oranı ise %36 civarındaydı. Buna nedenle Sloven edebiyat dili Slovenlerin çoğunlukta olduğu Kranjska bölgesinin lehçesi temelinde geliştirilmiş oldu. Ancak yine de Stanko Vraz'ın Hırvat İilirizm programını benimsemesi ve bu konuda zamanla Slovenya'da kendi izleyicilerinin oluşması gelecekte İilirizm/Yugoslavizm düşüncesi temelinde Sloven ve Hırvat işbirliğinin siyasal alanda da kurulabilmesinin önünü açtı. Hatta Yugoslavya Krallığı ve Sosyalist Yugoslavya'nın siyasal yaşamlarında Sırpların merkezîyetçi politikasına karşı Sloven ve Hırvatlar çoğu zaman işbirliği yaparak Yugoslav devletinin siyasi yapısını kendi federalist programlarına göre dönüştürmeye çalıştılar. 1990 yılında Sosyalist Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinden sonra bile Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrı bir Sloven-Hırvat federal devleti kurmaları yönünde siyasal bir program dahi dile getirildi.⁴⁰

⁴⁰ Zajc, *a.g.e.*, s. 63-66.

Buraya kadar Miroslav Hroch'un sınıflandırmasına göre Sloven milli hareketinin "A Evresi" incelenmiş oldu. Bu evrede ortaya çıkan dil, tarih ve kültür alanında yapılan çalışmalar Slovenlerin kim olduğu ve konuştukları dilin nasıl tanımlanması gerektiği üzerine yoğunlaşmıştı. Sloven milli hareketi 1848 Devrimleri döneminde "B Evresi"ne geçmiş ve Sloven milliyetçileri "Birleşik Slovenya" (Zedinjena Slovenija) adı altında siyasi bir program oluşturarak Habsburg Monarşisi içerisinde otonom bir Sloven idari bölgesinin oluşturulmasını talep etmişlerdir. Böylece Sloven milliyetçileri arasında siyasi bir faaliyet başlamış ve Sloven kitleler "Birleşik Slovenya" siyasi programı çevresinde mobilize edilmeye çalışılarak Sloven milli hareketinin "B Evresi" başlatılmıştır. Bundan sonraki bölümde tarihi olaylarla birlikte Sloven milli hareketinin "B Evresi" anlatılacaktır.

3. 1848 Devrimleri Döneminde Sloven Milliyetçi Hareketi

1848 yılında Fransa'dan Almanya'ya yayılan devrim kısa bir süre sonra Avusturya'ya ulaştı. 3 Mart 1848'de Macar politikacı Lajos Kossuth Macar meclisinde Klemens von Metternich rejimini eleştiren sert bir konuşma yaparak imparatorluğun tüm bölgelerinde anayasal bir rejimin kurulmasını istedi. 13 Mart'ta Viyana'da başlayan hareketlilik sonrasında Metternich iktidardan düşünce Viyana yönetimi yeni bir anayasanın getirileceği sözünü vermek durumunda kaldı. Macarlar bağımsız Macar devletinin kurulması yolunda bir tutum izlediler. 31 Mart'ta da Almanlar kendi genel meclislerini oluşturmak için Frankfurt'ta toplandılar ve yapılacak seçimlerin genel ilkelerini tartıştılar. Self-determinasyon ilkesi adına hareket eden Alman liberalleri *Alman Konfederasyonu* adı altında Avusturya topraklarını da içine alan büyük bir Alman imparatorluğu kurmak istiyorlardı. Avusturya'da bu konuda iki düşünce ortaya çıkmıştı. İlki büyük bir Alman devletinin kurulmasını ikinci ise merkezîyetçi olmayan bir Alman devletinin oluşturularak Avusturya'nın bu devlet içerisinde kendi egemenliğine sahip olması gerektiğini savunuyordu. İkinci düşünceyi savunanların parolası "*Yaşasın Almanya ama her şeyden önce Avusturya*" şeklindeydi.⁴¹

"Büyük Almanyacılar" olarak bilinen grup Sloven topraklarının da kurulacak büyük Almanya'ya dâhil edilmesi ve Trieste üzerinden Alman İmparatorluğu'nun denize çıkışının sağlanmasını istiyordu. 1848 Devrimleri döneminde büyük bir Almanya'nın kurulabilmesi ihtimalinin ortaya çıkması Slovenler arasındaki siyasi hareketliliği artırdı ve onların bu konuda bazı

⁴¹ Prunk, *a.g.e.*, s. 73-76.

adımlar atmasına neden oldu. Bu bağlamda önce bazı Sloven siyasi toplulukları oluşturuldu. Örneğin bir gazete editörü olan Janez Bleiweis Ljubljana'daki “*Slovensko Društvo*” adlı kuruluşun başına geçti. Graz kentindeki “*Slovenija*” adını taşıyan kuruluşun başkanlığını da Dr. Josip Muršec üstlendi. Filolog Fran Miklošič ise aynı isim altında Viyana'da bir başka kuruluş oluşturdu. Bu kuruluşun üyelerinin çoğunluğunu Sloven öğrenciler oluşturmaktaydı. Bu üç kuruluş 1848 Devrimleri döneminde Slovenler arasındaki siyasi faaliyetlerin merkezi haline geldi. Bu siyasi kuruluşlara ilave olarak küçük kentlerde de kültürel nitelikte bazı topluluklar oluşturuldu. Bu kuruluşlar zamanla Slovenler arasında Büyük Almanya programına karşı gelişen muhalefetin simgesi haline geldi. Viyana'daki “*Slovenija*” adlı kuruluş “*Birleşik Slovenya*” (*Zedinjena Slovenija*) programını ortaya koyarak etnik Slovenlerin yaşadığı idari bölgelerin otonom siyasi bir birim altında birleştirilmesini ve bu birimin “*Slovenya*” adını taşımasını talep etti. Bu kuruluşun diğer talepleri arasında Birleşik Slovenya'nın Ljubljana'da kendi meclisine sahip olması, Slovincenin okullarda ve idarede kullanılması ve bir Sloven üniversitesinin kurulması da bulunmaktaydı. Ayrıca Avusturya'nın Büyük Almanyacı Frankfurt Parlamentosu'na katılmaması ve Frankfurt'tan bağımsız olması talep edilmişti. Birleşik Slovenya programı için toplanan imzalar 1848 sonbaharında parlamentonun Viyana yerine Kromeriz'de (Kremsier) toplanması nedeniyle Kromeriz parlamentosuna gönderildi. Bu bağlamda Graz kentindeki Slovenler de İmparatora gönderilmek üzere hazırladıkları dilekçeyi *Grazer Zeitung*'da yayınladılar. Bu dilekçede Birleşik Slovenya'nın kurulmasının talebiyle birlikte Hırvatlarla da bir birliğin oluşturulması istenmişti. Graz'dakilerin Hırvatlarla Slovenlerin birliğine değinmesi aslında Sloven İlliristlerin bu bölgedeki etkisine bağlanabilir. Viyanalı Slovenler Graz'dakilerden farklı olarak kendi dilekçelerinde Hırvatlarla birleşme konusuna değinmemişlerdir. İllirizm/Güney Slavcılık hareketine karşı çıkan Franc Miklošič'in Viyana'da bulunması Hırvatlarla birlik konusuna değinilmemesinde belirleyici olmuştur. Hırvatlarla birlik konusu çoğu zaman belirsiz olsa da bu ortak birlik fikrinin “*Birleşik Slovenya*” programının tamamlayıcısı olarak görüldüğü de düşünülmektedir. Genel olarak 1848 Devrimleri döneminde Avusturya'nın büyük Alman birliğine katılmaması ve böylece küçük Güney Slav uluslarının (Sloven, Hırvat, Sırp) Almanların asimilasyoncu politikalarına direnebilmeleri hedeflenmişti. Bu noktada Avusturya devletinin Güney Slavlar açısından bu direnmeyi sağlayabilecek siyasal bir çerçeve oluşturacağı kabul edilmekteydi.⁴²

⁴² Zajc, a.g.e., s. 88-92.

1848 Devrimleri döneminde Avusturya-Alman burjuvazisi ve muhafazakâr elitler, Macar, İtalyan ve Polonyalı-Galiçyalı yöneticilerle bir uzlaşmaya varmaya niyetli olduklarından özellikle Çek ve Slovenlerden gelen otonomi taleplerini reddettiler. Çünkü Sloven ve Çek toprakları Alman-Avusturya'nın parçası olarak kabul edilmekteydi. Ünlü Çek tarihçi František Palacký tarafından hazırlanan bir yazıda Çeklerin Frankfurt merkezli Büyük Almanya'ya katılmayı reddettikleri bildirildi. Aynısını Slovenler de yaptı ve Frankfurt Parlamentosu için yapılan Mayıs seçimlerine karşı siyasi bir propaganda başlattılar. Bunun sonucunda bazı seçim bölgelerinde oylamalar dahi yapılamadı. Sloven Matija Majer-Ziljski “*Biz Slovenler Alman Birliği'nin (Deutscher Bund) içinde ne pahasına olursa olsun yer almak istemiyoruz ve şanlı İmparatorumuza (Habsburg İmparatoru) ve anayasal hükümetimize bağlı olmak ve İmparatorluktaki tüm uluslar ile Almanlar da dâhil olmak üzere iyi ilişkiler içinde olmak istiyoruz*” diye yazmıştı.⁴³ Matija Majar doğal hukuk temelinde Birleşik Slovenya programını savunmaktaydı. Ancak Majar; Slavistik Jan Kollár'ın Slavcılık düşüncesine de bağlı olduğu için Sloven, Hırvat ve Sırp lehçelerinin birbirlerine yakınlaştırılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu noktada Sloven İlirist Stanko Vraz ile Matija Majar arasındaki en önemli fark; Vraz'ın az ya da çok Hırvat stokavca lehçesine dayanan varyantı kabul etmesi buna karşılık Majar'ın ise İlirizm yapısı içinde Slovincenin kendine özgü yapısının korunması gerektiği yönünde bir düşünceye sahip olmasıydı. Bunun dışında Sloven yazar Peter Hicinger-Podlipski de Slovenlerin önce kendi aralarında birleşmeleri ve daha sonra İlirlerle/Güney Slavlarla birleşebilecekleri yönündeki görüşlerini içeren makalesini 1 Aralık 1848'de *Slovenija*'da yayınladı. Hicinger, Slovenlerin bir tarihi olmadığı yolundaki argümanlara karşı çıkmaktaydı.

1848 Haziranın ilk günlerinde Prag'da Avusturya Slavlarının temsilcilerinin katıldığı bir kongre düzenlendi. Bu kongreye Mihail Bakunin de katılmıştı. Kongrede Çek tarihçi ve politikacı František Palacký ulusların eşitliği temelinde monarşinin yapısının yeniden düzenlenmesi gerektiğini ilan etti. Palacký'nın bu konuda önerdiği siyasi program *Austroslavizm* olarak adlandırılmaktadır. 1848 Devrimleri döneminde monarşideki Hırvat, Sloven, Çek, Polonyalı gibi Slav milliyetçi hareketler monarşinin bütünlüğünü korumayı ve bu bütünlük içinde Slav ulusların daha fazla otonomi elde etmesini amaçlamışlardı. Hırvatistan'da da Austroslavizm temelinde Hırvat, Sloven ve Voyvodinalı Sırp'ların monarşi içinde birlik oluşturmaları ve bu konuda Hırvatların öncü rolü oynaması gerektiği belirtilmişti. Austroslavizm

⁴³ Melik ve Gestrin, *a.g.e.*, s. 72-76.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

programının küçük Slav milletleri tarafından desteklenmesinin en önemli nedeni federal bir biçimde düzenlenecek Habsburg İmparatorluğunun Büyük Almanyacı yayılcılığa karşı siyasi bir koranak olabileceğinin düşünülmesiydi. Ancak Slovenler açısından Austroslavizm çerçevesinde sağlanacak Güney Slav birlikteliğinde de Sloven ayrıcalığının korunması önemliydi. Bu süreçte Kromeriž parlamentosunda, Alman solundan, milletvekili Ludwig Löhner Avusturya'nın ulusal birimlere ayrılmış bir federasyon haline getirilmesini önerdi. Ona göre bu ulusal birimlerin etnik sınırlara göre belirlenmesi gerekiyordu. Bu birimlerden birisinin adının “*Sloven Avusturyası*” şeklinde olması öngörülmüştü. Ancak Löhner'in bu düşüncesi sadece bir öneri olarak kaldı. 1848 yılında Slovenler siyasi programlarını gerçekleştirebilmek için yeterli bir güce sahip değillerdi ve askeri birlikleri yoktu. Buna rağmen 1848 Devrimleri döneminde Slovenler kendi etnik aidiyetlerinin ve isimlerinin tanınmasını sağladılar.⁴⁴

Aralarındaki küçük farklılıklara rağmen tüm Sloven siyasi programlarında Sloven bölgelerinin “Birleşik Slovenya” adı altındaki otonom-idari bir yapı içerisinde birleştirilmesi isteniyordu. Bu temel program benzer şekillerde Graz, Ljubljana ve Trieste'deki diğer Sloven gruplar tarafından da savunulmuştu. Bu bağlamda “Birleşik Slovenya” programı Slovenlerin bundan sonraki yüz yıl boyunca temel siyasi programı haline geldi. Bu nedenle 1848 yılı Sloven milli hareketinin politikleşmesinde önemli bir noktadır. Özellikle Yugoslavya döneminde izlenen Sloven siyaseti 1848 Devrimleri döneminde ortaya çıkan “Birleşik Slovenya” siyasi talebini referans almıştır.

Sonuç

XIX. yüzyılın ilk yarısında Sloven milli hareketinin anlatıldığı bu çalışmada Çek tarihçi Miroslav Hroch'un XIX. yüzyılda özellikle Orta Avrupa ortaya çıkan milli hareketleri açıklamak için oluşturduğu kuram kullanılarak Sloven milli hareketinin çeşitli aşamaları değerlendirilmiştir. Hroch'un kuramına göre milli hareketlerin ortaya çıkmaya başladığı “A Evresi”nde bir takım entelektüeller dil ve tarih konusunda çalışmalar yaparak milli kimliğin tanımını vermeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda XIX. yüzyılın ilk yarısında Sloven entelektüeller de Sloven dili ve tarihi konusunda yaptıkları çalışmalarla Slovenlerin kim olduğunu ortaya koymuşlardır. Daha sonra Hroch'un “B Evresi” adını verdiği ikinci aşamada bir takım

⁴⁴ Aynı yerde, s. 75-78.

HAKAN DEMİR

milliyetçiler milli harekete kitlesel bir nitelik kazandırmakta ve hareketi çoğunlukla siyasi bir aşamaya geçirmektedirler. Bu noktada Sloven milli hareketinde 1848 Devrimleri süreci önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu süreçte Sloven milliyetçiler farklı idari bölgelerde yaşayan ve Habsburglar tarafından yönetilen Slovenlerin tek bir otonom idari birim altında birleşmesini talep etmişler ve bu taleplerini oluşturdukları kuruluşlar ve imzaladıkları dilekçeler aracılığıyla Habsburg İmparatoru'na iletmişlerdir. Böylece Sloven milli hareketi hem siyasi bir nitelik kazanmış hem de kitleselleşmeye başlamıştır. Ancak Viyana Sarayı'nın 1848 Devrimlerini bastırmasından ve Habsburg Monarşisi'nde mutlakiyetçi bir rejimin kurulmasından sonra Sloven milli hareketinin "B Evresi"nden "C Evresi"ne geçiş süreci sekteye uğramış ve üçüncü evre ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısının sonlarında başlayabilmiştir. Bu evrede Slovenlerin Habsburg İmparatorluğu içerisinde özerk bir birim kurmaları yönünde bir talepte bulunmaları Sloven milli hareketinin siyasallaşmasında belirleyici olmuş ve bu durum "C Evresi"ne geçiş sürecini de başlatmıştır. Ancak Habsburg Monarşisi'nde yaşanan siyasi gelişmeler "C Evresi"nin gelişimini engelleyerek Slovenlerin Habsburgların merkezîyetçi yönetimine yeniden girmesine neden olmuştur. Miroslav Hroch'un kuramı çerçevesinde Sloven milli hareketinin görece erken bir dönemde ortaya çıktığını ve geliştiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

CETNAROWICZ, Antoni, "Zjednoczna Slovenia z Problematyki Słoweńskiego Ruchu Narodowego w Połowie XIX. Wieku", *Balkanica Posnaniensia VI Uniwersytet Adama Mickiewicza*, Poznań, Poznań1993, s. 63-77.

DEMİR, Hakan, "XIX. Yüzyılda Hırvat İlerizm Hareketi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, I/I, İstanbul 2012, s. 209-239.

_____, Hakan, "Hırvat Politikacı Stjepan Radić'in (Kon)federal Orta Avrupa Programı", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Temmuz 2015, s. 19-40.

SLOVENYA'DA XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA MİLLİ HAREKET

Enciklopedija Leksikografskog Zavoda VII, Izdanje i Naklada Jugoslavenskog Leksikografskog Zavoda, Zagreb MCMLXIV.

FULBROOK, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (çev.) Sabri Gürses, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.

MELIK, Vasilj, GESTRIN, Ferdo, *Povijest Slovenaca 1813-1914*. (çev.) T. Wittasek ve R. F. Poljanec, Naklada Školske Knjige, Zagreb 1952.

ÖZKIRIMLI, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1999.

PIOTROWSKI, Bernard, "Ruch Narodowy Słoweńców (OK. 1770-1848) Mechanizmy Kształtowania Się Tożsamości Etnicznej", *Balkanica Posnaniensia VI Uniwersytet Adama Mickiewicza*, Poznań 1993, s. 43-61.

PRUNK, Janko, *A Brief History of Slovenia*, (çev.) Wayne Tuttle, Špela Kok ve Nina Gorenc, Založba Grada, Ljubljana 2008.

ROGEL, Carole, *The Slovenes and Yugoslavism*, East European Quarterly, New York 1977.

ZAJC, Marko, *Gdje Slovensko Prestaje, A Hrvatsko Počinje*, (çev.) Anita Peti-Stantić, Sanja Slukan ve Miroslav Gradečak, Srednja Europa, Zagreb 2008.

ZWITTER, Fran, *The Slovenes and the Habsburg Monarchy*, University of Ljubljana, Ljubljana 1966.